

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

*Με άφορμή την άρχή τής Ίνδίκτου ώς «Ήμέρας
Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος»*

**Του Α. Μ. Σταυρόπουλου,
Όμ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Αθηνών**

Στήν ὀρθόδοξη πίστη τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀνοίγεται καὶ ἀποκτᾶ τὶς πραγματικὲς του διαστάσεις, «τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος» τοῦ Χριστοῦ (Ἐφεσίους 3, 18), ὁ Ὅποιος καταφάσκει τὴν Κτίση, στήν ὁποία ἀντανακλᾶται ὡς Κύριος τῆς Οἰκουμένης. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς τύχης καὶ τῆς ἀναγκαιότητας, ἀλλὰ πεδίο καὶ τόπος σωτηρίας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ποιμαντικῆς τῆς γιὰ τὴ σωτηρία ὄχι μόνο τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, μὲ τὴ συγκρότηση μιᾶς θεολογικῆς οἰκολογίας καὶ τὴν κατάδειξη τῶν θετικῶν συνεπειῶν τῆς.

Ἡ χριστολογικὴ προσέγγιση τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ὠθεῖ στήν ἀντίληψη τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως ὡς θεολογικοῦ προβλήματος καὶ τῆς ἀντιμετώπισῆς τῆς βάσει τῶν ἀρχῶν μιᾶς θεολογικῆς οἰκολογίας, ἡ ὁποία καὶ ἐμπνέει μέτρα προληπτικὰ καὶ θεραπευτικὰ τῆς κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἐντάσσει τὸν κόσμο προοπτικὰ στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἀσφαλῶς, ἡ κρίση δὲν εἶναι πρωτεύων. Ἀναγκάζεται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀσχοληθεῖ λόγῳ τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων τῆς κρίσεως πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ φύση. Καὶ τότε δρᾷ συμβουλευτικὰ καὶ περιλαμβάνει στήν ποιμαντικὴ τῆς μέριμνα τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρωθεῖ πρὸς συγκεκριμένους ἐνέργειες προτάσσοντας μεταξὺ ἄλλων παραδείγματα πρὸς μίμηση, ὅπως λ.χ. τῶν Γερόντων.

Προϋπόθεση γιὰ τέτοιου τύπου στάση εἶναι ἡ αἴσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὸ χῶρο ὡς Θεολογία τοῦ χώρου. Αὐτὸ κάνει νὰ διερωτώμεθα ἂν εἴμαστε χρήστες ἢ καταχραστὲς καὶ ὀδηγούμεθα πρὸς μία ἠθικὴ τῆς οἰκολογικῆς συνείδησης. Ἡ Ὄρθόδοξη Ἐκκλησία, ἰδίως τελευταῖα μὲ τὶς πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος θεωρεῖται καταλύτης στήν προστασία τῆς φύσεως*. Αὐτὸ τὴν ὠθεῖ σὲ μία θεολογικὴ ἐμβάθυνση τῶν σχετικῶν θέσεων τῆς, ἔτσι ὥστε νὰ θεωρεῖ τὴ φύση ὡς κτίση καὶ τὴν κτίση ὡς εὐχαριστία καὶ τὴν ἐμπειρικὴ θεολογία ὡς τὴ μόνη ἀπάντηση σὲ ζητήματα ποὺ ἄπτονται τῆς οἰκολογίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Μόνο μία βιβλικὴ καὶ πατερικὴ θεολογικὴ οἰκολογία εἶναι ἰκανὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἐνασχόληση καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν μὲ τὸ θέμα εἶναι ἐπίσης σοβαρὴ.

Τὴ διδασκαλία τῆς αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία ἀντλεῖ ἀπ' ἐκεῖ ποὺ μόνο κανεὶς μπορεῖ νὰ ἐκταμιεύσει ζωτικὲς ἐμπνεύσεις γιὰ τὴν προστασία τῆς φύσεως, τὴν ὁποία ὁ Δημιουργὸς τῆς μᾶς παρέδωσε «ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν» αὐτήν. Πηγὴ γιὰ μία στάση σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης εἶναι ὁ Χριστός, ἡ Παναγία μας, οἱ Προφῆτες, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Ἅγιοί τῆς, οἱ Γέροντες. Ἡ φροντίδα γιὰ τὸν κόσμο ἀποτυπώνεται στὴ λατρεία καὶ τὴν ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὁ ἄνθρωπος προβληματίζεται ἀναθέτοντας τὴ μέριμνα καὶ τοὺς οἰκολογικοὺς του προβληματισμοὺς στὸ Θεὸ τῆς κτίσεως καὶ πάσης σαρκός.

Μιᾶς καὶ μιλήσαμε γιὰ παραδείγματα πρὸς μίμηση καὶ ἀναφέραμε τοὺς Γέροντες, αὐτὲς τὶς ἐκλεκτὲς μορφὲς ποὺ ὑποστασιάζουν ἤδη ἀπὸ τώρα τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μὲ τὴ μεταμορφωμένη ζωὴ τους, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ὑπενθυμίσουμε, ὅτι σὲ ἓναν κόσμο ποὺ ἀπασχολεῖται ὀλοένα καὶ περισσότερο μὲ τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς συνέπειες ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει μία ἀλόγιστη χρῆση τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀποθεμάτων τῆς, ἐντυπωσιάζει ἡ στάση πολλῶν Γερόντων ἐναντι τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦνται στήν ἐποχὴ μας καὶ ἡ συμβουλευτικὴ τους ποὺ ἀσκεῖται σὲ συγκεκριμένα πλαίσια ζωῆς.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι εἶναι ἐντονη ἡ ἀνησυχία ὀρισμένων γερόντων γιὰ τὴ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο ζοῦν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι. Χωρὶς νὰ κηρύττουν μία «ἐπιστροφή στὴ φύση» τύπου Ρουσσώ, συνιστοῦν μίαν «ἐξόδο πρὸς τὴ φύση», «γιὰ νὰ βρεθοῦν οἱ ἄνθρωποι πάλι στὸ φυσικὸ τους περιβάλλον, ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν», λένε χαμογελώντας, «στὸν Παράδεισο, ποὺ ἦταν ἓνας κῆπος». Χωρὶς ν' ἀρνοῦνται τὴ χρῆση τῆς τεχνολογίας μάχονται γιὰ μία ποιότητα ζωῆς ποὺ ν' ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν ἄνθρωπο.

Στενοχωριοῦνται μάλιστα ἐντονα ὅταν αὐτὴ ἡ «ἐξόδος» διακυβεύεται καὶ ἀπὸ τόσες πυρκαγιὲς ποὺ καταστρέφουν τεράστιες δασικὲς ἐκτάσεις καὶ θαμνώδεις περιοχές. Λυποῦνται βαθύτατα γιατί διαβλέπουν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς ψυχικὲς διαταραχὲς, ποὺ κι ὅταν ἀκόμη κινεῖται ἀπὸ κερδοσκοπία μὲ

οικοπεδοποιητικές προθέσεις ξεκινᾷ ἀπὸ μία θεμελιακὴ ἀ-φιλανθρωπία.

Ὅποιος καταστρέφει τὴ Δημιουργία συνεργεῖ στὴν καταστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πράσινο εἶναι δῶρο Θεοῦ ποὺ ἡ Χάρη Τοῦ δωρίζει στὸν ἄνθρωπο. Σεβασμὸς πρὸς αὐτὸ σκοπεύει στὴν ὑγεία καὶ τὴν ὁμορφιά. Τὸ δάσος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ σύμβολο τῆς παρουσίας, τῆς σιωπῆς καὶ τῆς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας. Γιατί τὸ δάσος εἶναι σιωπὴ καὶ εὐλογία. Χωρὶς αὐτὸ, ὅλα γίνονται στεῖρα.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβει ὀλόκληρη ἐκστρατεία καὶ σταυροφορία. Χρειάζεται ἐνεργὸς δράση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Νόμος μόνος του, ὅπως διαπιστώνουμε, δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ τὴν καταστολὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐγκλήματος καὶ τὴν πρόληψή του. Ἄλλ' οὔτε μόνον μὲ ἐκκλησιαστικὲς ἀποφάσεις καὶ ἐγκυκλίους μπορεῖ νὰ γίνῃ δουλειά. Ἐδῶ πάλι πρωτεύουσα θέση κατέχει τὸ παράδειγμα καὶ ἡ μίμηση.

Ἄς μνημονεύσουμε ἐδῶ τὸ παράδειγμα τοῦ Γέροντος τῆς Πάτμου π. Ἀμφιλοχίου Μακρῆ (1888-1970), ὁ ὁποῖος συνέβαλε στὴν πευκοφύτευση τῆς ἱερᾶς νήσου Πάτμου. Συνήθιζε νὰ λέει: «Ὅποιος φυτεύει ἓνα δένδρον φυτεύει ἐλπίδα, φυτεύει εἰρήνη, φυτεύει ἀγάπη καὶ ἔχει τὶς εὐλογίες τοῦ Θεοῦ». Γι' αὐτὸ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ἐξομολογουμένους σ' αὐτόν, σὲ ἔνδειξη μετανοίας νὰ φυτεύουν καὶ νὰ περιποιῶνται ἓνα δένδρον.

Ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν ἀσφαλῶς μία καρδιὰ εὐαίσθητη, μία καρδιὰ ἐλεήμονα, ἔτσι ὅπως τὴν προσδιορίζει ἡ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας μὲ τὸ στόμα ἐνὸς μεγάλου ἀββᾶ, τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου (7ος αἰώνας):

«Καρδιὰ ἐλεήμων εἶναι μία καρδιὰ ποὺ καίγεται γιὰ ὀλόκληρη τὴν κτίση, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὰ ὄρνια, γιὰ τὰ ζῶα, γιὰ τοὺς δαίμονες καὶ γιὰ ὅλα τὰ κτίσματα. Μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴν θέα τους τρέχουν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου δάκρυα. Ἀπὸ τὴν πολλὴ καὶ σφοδρὴ ἀγάπη ποὺ συνέχει τὴν καρδιὰ του δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ ἢ νὰ ἀκούσει ἢ νὰ δεῖ κάποια καταστροφή, ἢ κάποια μικρὴ λύπη νὰ γίνῃ μέσα στὴν κτίση. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ γιὰ τὰ ἐρπετὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν βλάπτουν, κάθε στιγμὴ προσφέρει προσευχὴ μὲ δάκρυα, γιὰ νὰ τοὺς διαφυλάξει καὶ νὰ τοὺς ἐλεήσει ὁ Θεός».

Σημείωση: Τὸ κείμενο ποὺ προηγεῖται δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος Σεπτεμβρίου 2007 τοῦ «Ἐφημερίου» σ. 22-23. Λόγω ἐλλείψεως χώρου παραλείφθηκαν οἱ λεζάντες στὴν εἰκονογράφηση τοῦ ἄρθρου. Ἡ πρώτη ἀναφερόταν στὸ ἔργο τοῦ Σώζου Γιαννούδη, **Δάσος Ἁγίων**, land art. Καλαμάτα 2000. Ἡ δευτέρη (σ. 23) σὲ ἔγχρωμο σκίτσο τοῦ Nicolas Vial, **Ἐνας καινούριος κόσμος** («Le Monde» 24 Μαρτίου 2007). Συνδετικὸ σχόλιο ἀνάμεσα στὰ δύο ἦταν τὸ ἐρώτημα: **Δάσος εὐλογία...ἢ ...τεχνολογικὸ πάρκο;** Τὶς εἰκόνες μαζί μὲ τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ τὸ ἀναζητήσει κάποιος στὸν [ιστότοπο \(site\)](#) τοῦ περιοδικοῦ.

Ἡ Ἐπιλεγμένη Βιβλιογραφία προστίθεται ὥστε οἱ ἀναγνώστες νὰ ἀντλήσουν στοιχεῖα γιὰ μία ἐκμετάλλευση τοῦ θέματος στὶς ποιμαντικὲς τους δραστηριότητες.

Ἐπιλεγμένη Βιβλιογραφία

Ἄνθρωπος καὶ Περιβάλλον. Δοκίμια γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν περιβάλλοντα κόσμον, Ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἁγίου Νεοφύτου, Σειρὰ «Συνάντηση» ἀρ. 3, Πάφος 1994.

ΓΙΑΝΝΗ Εὐσταθίου, Οἰκολογία καὶ πολιτισμὸς. Προλεγόμενα σὲ μία ἑλληνορθόδοξη πρόταση περιβαλλοντικῆς ἀγωγῆς, Ἐν Ἀθήναις 2002.

ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, Ἐκκλησία καὶ φυσικὸ περιβάλλον, (Ἀποτύπωση μιᾶς Ἐκθεσης), Ἀθήνα 2003.

ΕΝΩΣΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ, Περιβάλλον, Παιδεία, Πολιτισμὸς. Πρακτικὰ Ἐπιμορφωτικῶν Συναντήσεων (Καλαμάτα 2000, Καρδαμύλη 2002), Ἐκδ. Ἐπιχειρήσεις Ἡλίας Μανιατέας, 2004 (χωρὶς τόπον ἐκδόσεως). Τὸ ἔργο τοῦ Σώζου Γιαννούδη ἀπὸ σ. 82• βιογραφικὰ του στὶς σ. 103-104.

ΖΗΖΙΟΥΛΑ Ἰωάννου Δ. (Μητροπολίτου Περγάμου), Ἡ κτίση ὡς εὐχαριστία, Ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1992.

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ, Ἐκκλησία καὶ φυσικὸ περιβάλλον, Εἰσηγήσεις ἐπιστημονικῆς ἡμερίδος (31 Ἰανουαρίου 2004), Λαμία 2006.

ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ Άνεστη, Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον. Σπουδή στὸν Άγιο Συμεὼν τὸ Νέο Θεολόγο, Έκδ. Δόμος, Αθήνα 1992.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Ηλία, Θεολογική οικολογία, Έκδ. Δέσποινας Μαυρομάτη, 1994.

ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Άνδρέου, Η Όρθόδοξη Έκκλησία καταλύτης στὴν προστασία τῆς φύσεως, Λευκωσία 1992.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Αλεξάνδρου Μ., Έπιστήμη και Τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς, Έκδ. Αρμός, Αθήνα 1997, σ. 48-51.

STAVROPOULOS Alexandre M., Le bien-être animal. La position des Religions: L' orthodoxie, στὸν ὁμότιτλο συλλογικό τόμο τῶν Έκδ. τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης τῆς σειρᾶς Regard éthique, Στρασβοῦργο 2006, σ. 171-175. Κυκλοφορεῖ και στὰ ἀγγλικά Animal welfare, σ. 157-161.

ΨΑΡΙΩΤΗ Θεοδώρου, Τὸ φυσικό περιβάλλον στὴν ὀρθόδοξη πίστη (μὲ πρόλογο Α.Μ. Σταυρόπουλου), Έκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2001.

τοῦ ἰδίου, Χρήστες ἢ καταχραστῆς; Έκκλησία και φυσικό περιβάλλον, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1996.

τοῦ ἰδίου, Θεολογική Οικολογία. Μνήμη π. Αμφιλοχίου Μακρῆ, (μὲ προλογικό σημείωμα Α.Μ. Σταυρόπουλου) Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1988.

τοῦ ἰδίου, Άγιος Νεκτάριος: και κηπουρὸς και φυσιοδίφης, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1996.

τοῦ ἰδίου, Γεροντάδες και πράσινο. Μνήμη Γέροντος Πορφυρίου, Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1997.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

* Τὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μὲ ἐμπνευσμένο μήνυμα τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α΄ ἔχει καθιερώσει ἀπὸ τὸ 1989 τὴν 1η Σεπτεμβρίου ὡς «Ἡμέρα Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος». Ἦδη τὸ 1845 ἔχουμε τὴν πρώτη ἐγκύκλιο τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος «κατὰ τῶν καιόντων και καταστρεφόντων τὸ δάσος». Η «Εἰδική Συνοδική Έπιτροπή Θείας και Πολιτικῆς Οἰκονομίας και Οἰκολογίας» (συσταθεῖσα τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2000) ὀργάνωσε ἀνάμεσα σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις και ἔκθεση (6-15 Ἰουνίου 2001) , μὲ τίτλο «Έκκλησία και Περιβάλλον». Ἔδαφος-Νερό-Άερας, ὡς συμμετοχή τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος στὴν Παγκόσμια Ἡμέρα Περιβάλλοντος (5 Ἰουνίου).